

EGYPTSKÁ BOŽSTVA V ANTICKÉM SVĚTĚ

JARO 2019 (4)

BOHYNĚ ÍSIS

- „Mocná, nejmocnější z bohyň. Vládyně v nebi, královna země... Všichni bohové jsou pod jejím velením.“
- Ověřené zmínky od 5. dynastie (dynastie slunečních králů; 2510–2365 př. n. l.).
- V pyramidových textech se objevuje 80-krát jako asistentka zesnulého krále.

Eset - trůn

ÍSIS JAKO SESTRA OSIRIDA

- Podle teologie heliopolského slunečního kultu byli Osiris a Ísis děti Geba a Nút.
- Ísis si svého bratra Osirida vzala za manžela a pomáhala mu, když vládl jako božský král.
- Mýtus o Ísidě a Osiridovi u Plútarcha

ÍSIS JAKO MATKA HORA

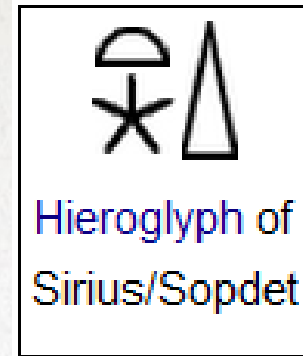
- Ísis před Sutechem prchla do mokřad u Nilu, aby porodila Hora.
  - Byla těhotná 10 měsíců.
  - Egypťané vyrobili stovky tisíc sošek a amuletů znázorňující bohyni Ísidu kojící malého Hora.
  - Ísis měla před nepřáteli ukrýt malého Hora do listu papyru nebo na plovoucí ostrov na Nilu.
  - Horus omýván a olizován krávou (bohyní Hathor)
  - Horus otráven hadem nebo štírem – klasický motiv magie, kdy útočník posílá nebezpečné zvíře.
  - Ísis Hora zachraňuje a přivlastňuje si léčivé schopnosti.
-

ÍŠIS JAKO MATKA KRÁLŮ

- Mytologicky pevně zakotvena jako opatrovnice vladařů.
  - V textech pyramid panovník pije mléko z ňader Ísidy
  - Panovníci Nové říše se nechali vyobrazovat jako synové Ísidy
-

ÍSIS A KOSMICKÉ SOUVISLOSTI

- Někdy konala jako oko boha Rea.
- Ztotožněna s hvězdou Sirius (Sothis).
- Sirius se po 70 denní absenci na obloze objevil až těsně před obdobím záplav, což bylo interpretováno jako průchod Ísidy a Osirida podsvětím.
- Sirius ale také jako samostatná bohyně Sopdet.
- Souhvězdí Orionu ztotožněno s Osiridem – je viditelné dříve než Sirius v souhvězdí Velkého psa.
- V některých hymnech titulována jako Paní nebes, země a podsvětí, která je stvořila.

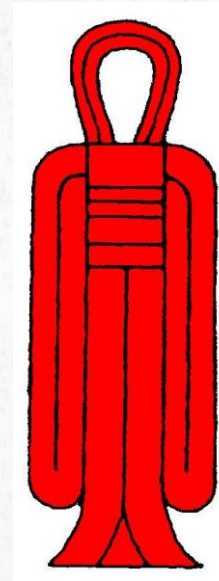

ÍSIS A MAGIE

- Osiris oživen magickými schopnostmi, stejně tak porozen a ochráněn Horus.
- Legenda o pravém jménu boha Rea
- Říkadlo 156 z Knihy mrtvých:

Máš svou krev, Eseto,
máš svou kouzelnou moc, Eseto.
máš svou kouzelnou sílu, Eseto!

Tento amulet je ochranou pro tohoto Velkého
a zažene každého, kdo by mu chtěl uškodit.

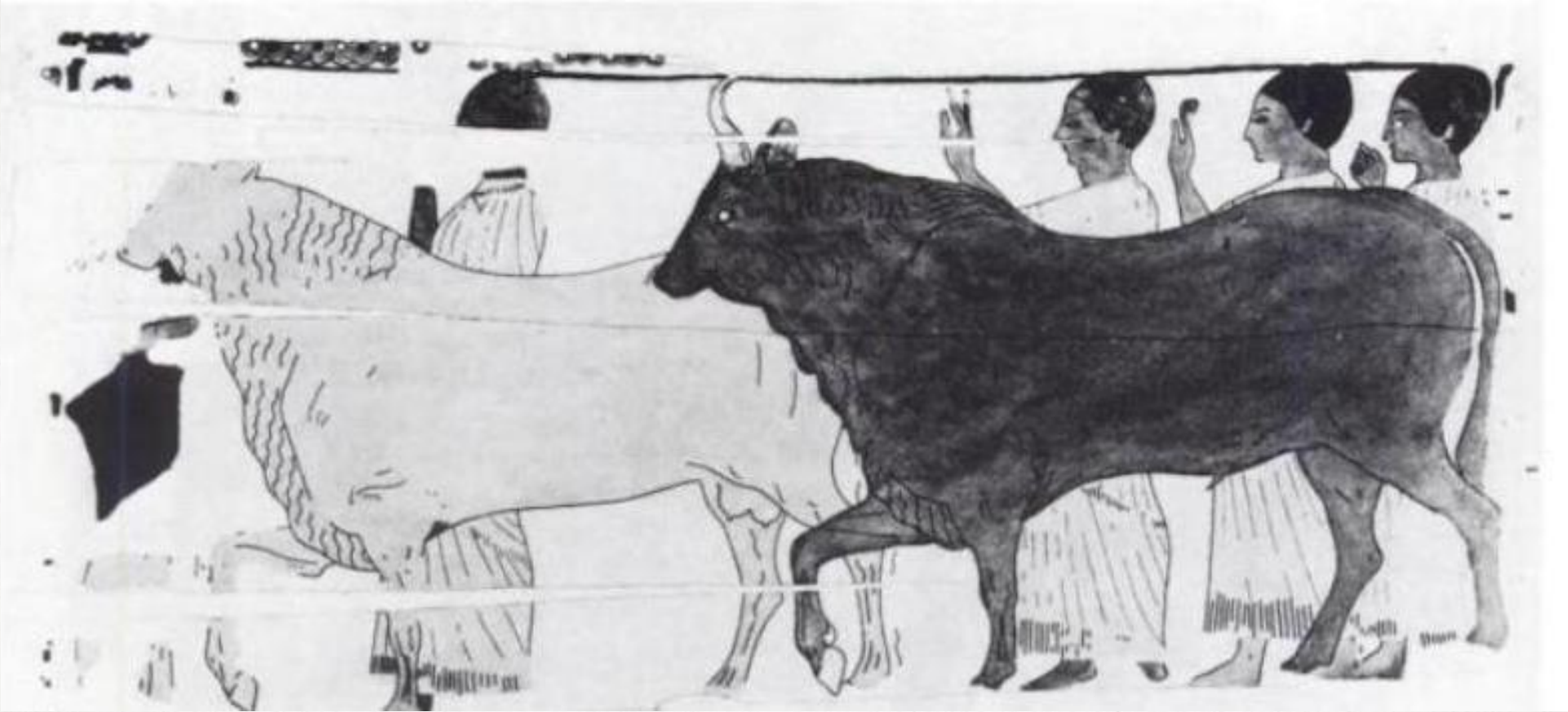

ÍSIS IKONOGRAFIE

- Na hlavě nosí trůn, jehož je personifikací – nebo rohy a solární disk, který si později propůjčila od bohyně Hathor. (S Hathor ztotožněna v období Nové říše ca 1550 – 1077 př.n.l. a vedlo k většímu osamostatnění Ísis od Osirida)
- V ruce někdy drží chrastítko *sistrum*, které mělo strašit Sutecha, *ankh* (kříž života) a papyrovou hůl.
- Někdy klečí (truchlí) a drží ruce na kruhu *šen* (věčná ochrana, věčnost, nekonečno).
- V okřídlené formě jako ochránkyně.
- Ve zvířecí podobě jako pták (sokol) – v této podobě hledala Osirida.
- Ve zvířecí podobě jako matka kráva (matka býka Apida).
- Jako strom kojící Thutmose III.
- Jako personifikovaný uzel (amulet pro ochranu).
- Isis jako matka kojící Hora

Osiris

Vache Hathor

Isis

Table d'offrande N°

Abdullah - Paris

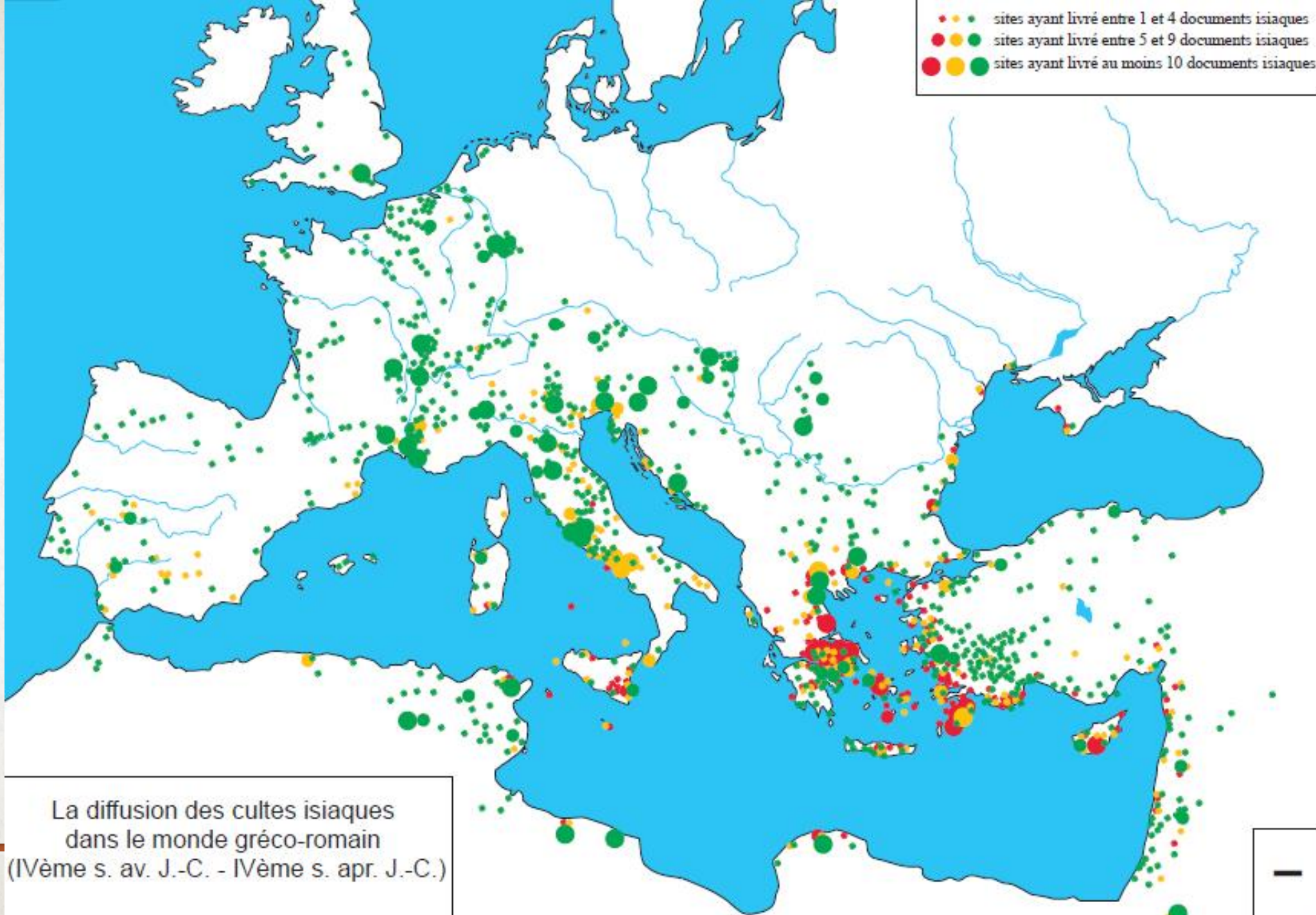

ÍSIS A HELÉNISTICKÝ SVĚT

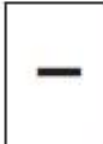
- Ikonografická transformace na počátku Ptolemaiovské dynastie
- Podržela si egyptský ráz víc než například Sarápis.
- Ikonograficky ji zůstalo *sistrum*.
- Aretalogie (Hymny na Isidu) umožnily díky univerzalistické povahy bohyně v nich lepší proces ztotožňování
- Epiteton Miriónymos – bohyně tisíce jmen, značí její univerzálnost.
- Ztotožněna s Osudem-Tyché (Isityché – dárkyně vítězství)
- S bohyní krásy Afroditou, která se zrodila z vln a byla ochránkyní mořeplavby (*Pelagia* – Námořní; *Euploia* – Plavbě příznivá, *Pharia* – odkaz na maják v Alexandrii, ztotožnění s Afroditou také díky atributům Hathor). Artemis.
- S bohyní Démétrou, čímž získala spojení s eleusinskými mystérii.
- Ísis jako garant štěstí v tomto životě. Především ale garant šťastného posmrtného života.
- Díky léčitelským schopnostem byla ztotožněna s Hygieiou (dcera Asklépia).
- Ísis Thermutis (ztotožnění s kobří bohyní plodnosti Renenutet)

- • • sites ayant livré entre 1 et 4 documents isiaques
- • • sites ayant livré entre 5 et 9 documents isiaques
- • • sites ayant livré au moins 10 documents isiaques

La diffusion des cultes isiaques
dans le monde gréco-romain
(IVème s. av. J.-C. - IVème s. apr. J.-C.)

POPULARITA ÍSIDY V HELÉNISTICKÉM SVĚTĚ

Dříve:

- Rodina žila na jednom místě po několik staletí
- Božstva spjatá s polis (Athény=Athéna)
- Identita vázaná k domovu a lokálnímu božstvu
- Nebe i podsvětí na dosah

POPULARITA ÍSIDY V HELÉNISTICKÉM SVĚTĚ

Helénistické období:

- Svět se Alexandrovým tažením rozšířil.
- Lidé cestovali za lepším výdělkem po celém Středomoří
- Člověk vyvázán z rodinných a původních sociálních vazeb
- Na cestách se setkával s lidmi jiných etnik

POPULARITA ÍSIDY V HELÉNISTICKÉM SVĚTĚ

Helénistické období:

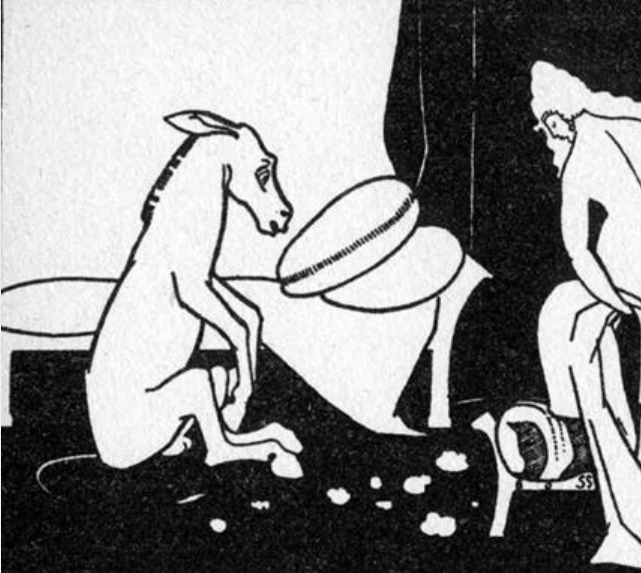
- Ztráta ochrany lokálního božstva
- Úpadek božstev Olympu/obroda kultů chthonických božstev
- Na cestách byl člověk v rukou vrtkavé Štěstěny
- Spása nejistá
- Touha po univerzálním božstvu a zároveň touha po individuální spáse teď i po smrti.
- Pod názvem Velká Matka se objevuje Démétér, Ísis, syrská Atargatis a frýžská Kybelé.
- Egyptská božstva nabízela obojí. Stará božstva se stávala univerzálními (Ísis, jedna, která jsi vše).
- Navíc v egyptském náboženství silně rezonovala eschatologická témata (obzvláště v souvislosti s Osiridem a Ísidou).
- Egyptské chrámy otevřenější než řecké či římské.

STRATEGIE EXISTENCE V HELÉNISTICKÉM OBDOBÍ

- Pietas – vážnost/ctnost, řád je všeobecně známý a přístupný, filozofie, harmonie, věštění
- Mystérium – řád není všeobecně známý a přístupný, zasvěcení, *myó* (zavřít oči, držet jazyk za zuby), zasvěcení jako znovuzrození do řádu věcí, identity (mužská, ženská, městská, venkovská). Řád je těžko poznatelný, ale pozitivní.
- Gnosis – podobné jako mystérium, ale důraz na znalosti a učení oproti rituální praxi. Řád je negativní, zpochybnění vlády feminina (pád Sofie)

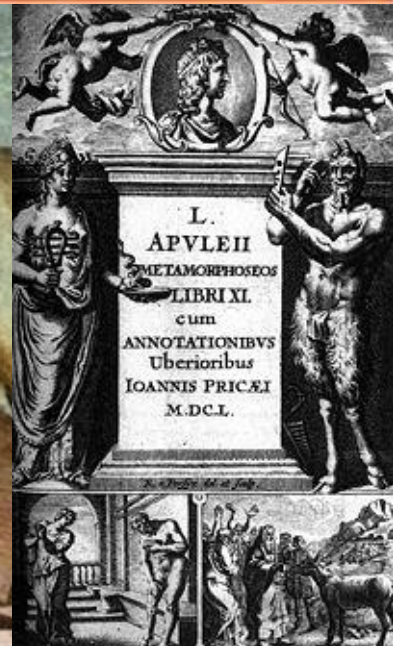
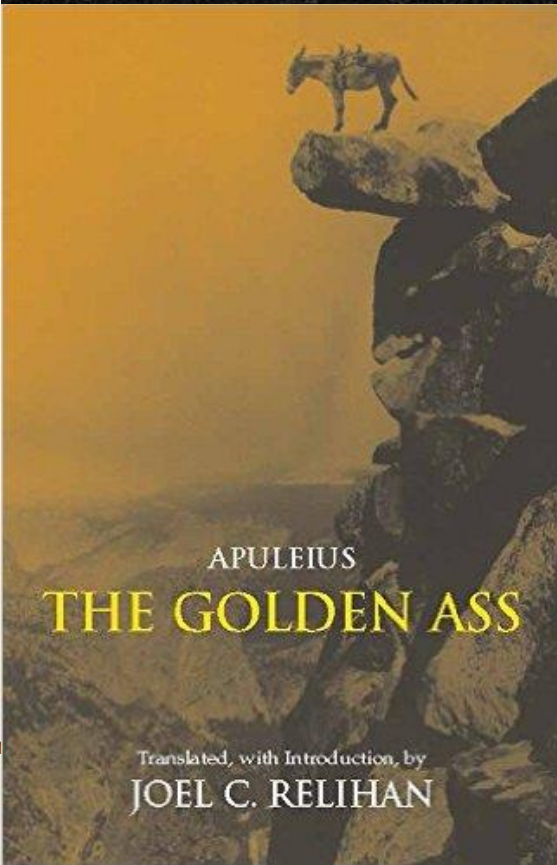
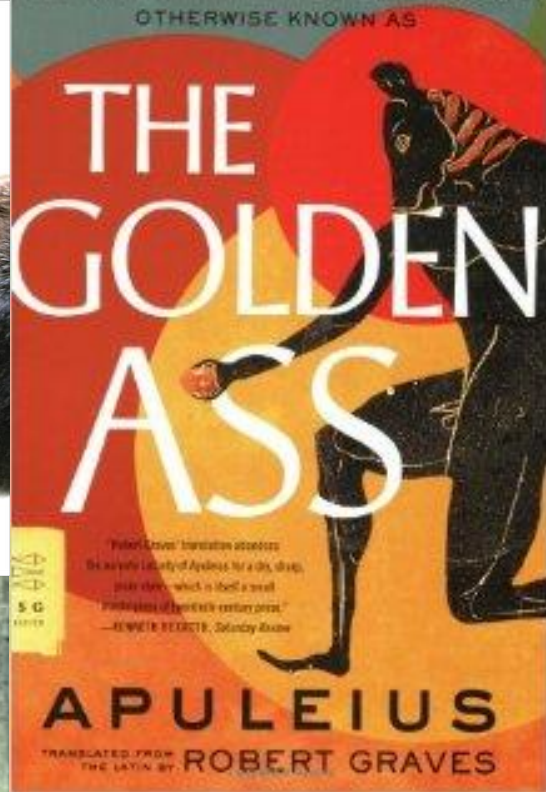

PENGUIN CLASSICS
APULEIUS
The Golden Ass

THE GOLDEN ASS
APULEIUS
TRANSLATED BY SARAH RUDEN

Ísis Luciovi: „Tvůj život však bude pod mou ochranou slavný, a až prožiješ dobu, která ti je určena, a sestoupíš do podsvětí, budeš sídlit na élysejských polích... Věz také, že jestliže si to oddanou poslušností, plněním náboženských povinností a přísným dodržováním čistoty od mé božské milosti zasloužíš, já jediná ti mohu prodloužit život i za hranice doby určené tvou sudbou.

KULT BOHYNĚ ÍSIDY V HELÉNISTICKÉM SVĚTĚ

- Kněží denně sehráli mýtus, jak Ísis hledá ostatky Osirida a oživí je.
- Ostatní přihlíželi v mlčení – smutek střídala radost (jako například u eleusinských mysterií).
- Marcus Minucius Felix v obraně křesťanství *Octavius* (22,1): „Pozoruj konečně samy posvátné obřady a sama mystéria: shledáš v nich žalostné konce životní, smrtelné osudy, pohřby, kvílení a nářek ubohých bohů. Isis s nářkem a pláčem hledá za pomoci psohlavého Anubida a holohlavých kněží svého ztraceného syna a ubozí vyznavači Isidini se bijí v prsa a napodobují bolest přenešťastné matky. Když je potom synáček nalezen, Isis se raduje, kněží bouřlivě jásají, psohlavý nálezce se pyšní. A oni neustávají rok co rok opět ztrácet to, co nalézají, a nalézat to, co ztrácejí.... Ale tyto obřady, kdysi jen egyptské, provozují se nyní i v Římě.“

KULT BOHYNĚ ÍSIDY V HELÉNISTICKÉM SVĚTĚ

- Popis iniciace ve Zlatém oslu:

Když konečně podle veleknězových slov přišel čas, odvedl mě v doprovodu zástupu věřících do blízkých lázní. Nejdřív mě nechal vykoupat jako obyčejně, potom prosil bohy o milost, nato mě pokropil ze všech stran a tím mě očistil. Pak mě odvedl zpátky do chrámu, zastavil mě před samotnýma nohama bohyně, dal mi několik tajných příkazů, o kterých se nesmí mluvit, a přede všemi svědky mi nařídil, abych si po deset dní za sebou odpíral potěšení z jídla, nejedl maso žádného zvířete a nepil víno....

... Pak pošlou pryč všechny nezasvěcené, mne obléknou do obyčejného šatu z hrubého plátna, velekněz mě vezme za ruku a zavede mě do nejvnitřnější části svatyně.

Možná, že se teď zvědavě ptáš, pozorný čtenáři, co se říkalo a co se dalo potom. Řekl bych ti to, kdyby bylo dovoleno říci to, dověděl by ses to, kdyby bylo dovoleno takové věci slyšet. Ale sluch i jazyk by byl postižen stejným trestem za opovážlivou zvědavost....

... Došel jsem na rozhraní života a smrti, vkročil jsem na Proserpinin práh, projel jsem všemi živly a vrátil jsem se. Uprostřed noci jsem spatřil slunce jiskřící jasným světlem. K bohům podsvětním i nebeským jsem přistoupil na dosah ruky a vzýval jsem je z bezprostřední blízkosti.

KULT BOHYNĚ ÍSIDY V HELÉNISTICKÉM SVĚTĚ

- Každý den ráno kněz Ísidy v bílém rouchu otevřel chrám, s tonzurou nebo oholenou hlavou oživoval božstvo tím, že ho oslovil pravým jménem.
- Kultovní socha byla omyta, oděna do slavnostního roucha a zdobena šperky (doloženo z inventářů).
- Ozdobená socha poté pokropena nilskou vodou (bud' ji přivezli poutníci z Egypta nebo ji měli v chrámovém bazénku)

NAVIGIUM ISIDIS

- *Navigium Isidis* – slavnost k poctě Ísidy (Isidina loď)
- Slavila se 5. března a zahajovala plavební sezónu, která byla od listopadu uzavřena.
- Procesí na moře vypustilo ozdobenou loď s obětními dary pro Ísidu.
- Misijní aspekt
- Vazba na mýtus

PŘIJETÍ KULTU ÍSIDY V ŘÍMĚ

- Nejprve odpor proti orientálním kultům.
- V období Augusta politická nenávisť k politickému rivalu Egyptu.
- Kleopatra i Antonius měli ale v Římě mnoho příznivců.
- Další ctitelé Ísidy: Caligula, Nero, Vespasianus, Commodus, Septimius Severus, Caracalla.
- Císař Hadrián měl slabost pro egyptské a řecké kultury (ve své vile měl mnoho artefaktů a bazén ve tvaru Nilu).
- Caracallův dekret z roku 212 odstranil právní překážky mezi římskými a neřímskými bohy. Ísis se tak stala právoplatným obyvatelem Říma.
- Za císaře Flavia Gratiana (367-383 n.l.) pořád doklady o slavnostech *Navigium Isidis*

ÍŠIS A MARIE

- Mateřská/spasitelská božstva korespondovala s individuální nejistotou Helénistického světa.
- Pod názvem Velká Matka se objevuje Déméter, Ísis, syrská Atargatis a frýžská Kybelé.
- Přestože se křesťanství chtělo vymezit vůči pohanství a herezím, vstřebalo antické formy zbožnosti (mystéria)
- *Protoevangelium Jakubovo* z 1/2 2. století n. l. se snaží povýšit pozici Marie na úroveň bohyní matek.

ÍSIS A MARIE

- Jak byla Marie postupně identifikována s velkými bohyněmi helénistického světa, objevovala se pro ni také nová titulatura. Jedním z nejvznešenějších byl titul královny. Postava královny interpretovaná mariologicky je zachycena i ve 12. kapitole Zjevení: „A ukázalo se veliké znamení na nebi: Žena oděná sluncem, s měsícem pod nohama a s korunou dvanácti hvězd kolem hlavy. Ta žena byla těhotná a křičela v bolestech, neboť přišla její hodina...” Pak následuje popis draka a boje, který se strhl na nebi, když Michael a jeho andělé proti němu začali bitvu.
- *Zlatý osel*: „Tělo bohyně halilo mnohobarevné roucho ... a plášť, jenž docela oslňoval můj zrak: byl neobyčejně černý, skvěl se tmavým leskem ... splývajíc v mnoha náběrech dolů ... Jak na obrubě, tak na plášti samém třpytily se roztroušené hvězdy a v jejich středu měsíční úplněk vydechoval své ohnivé paprsky.
- Křesťanství převzalo ikonografický motiv Ísidy s malým Horem

**ISIS suckling Horus, A.D. 3rd c.
Coptic frieze**

**Mary suckling Jesus, A.D. 5th -
6th c. tombstone from Egypt**

